

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація. В статті аналізуються основні підходи щодо дослідження глобальних трансформацій. Обґрунтовано роль міжнародної координації економічної політики у реалізації глобальних трансформацій та виявлено причини її низької ефективності.

Ключові слова: глобальні трансформації, трансформаційні процеси, міжнародна економічна політика, координація.

Аннотация. В статье анализируются основные подходы к исследованию глобальных трансформаций. Обоснована роль международной координации экономической политики в реализации глобальных трансформаций и выявлены причины ее низкой эффективности.

Ключевые слова: глобальные трансформации, трансформационные процессы, международная экономическая политика, координация.

Annotation. The article examines the main approaches to the study of global transformations. The role of international economic policy coordination in the implementation of global transformations and the reasons of its low efficiency is substantiated.

Keywords: global transformations, transformation processes, international economic policy, coordination.

Існує декілька основних підходів щодо дослідження глобальних трансформацій. А. Гальчинський відштовхується від синергетичної методології; М. Чешков спирається на концепцію світоцілісності; Ю. Яковець бере за основу цивілізаційні зміни, циклічні процеси глобального рівня [1, 2, 3].

Синергетична парадигма спирається на біфуркації та хаос, які характеризують логіку “виникаючого” стану системи. Час біфуркації є часом повернення системи до стану конструктивної неоднорідності й формування на цій основі енергетичного потенціалу саморозвитку. У точках біфуркації, тобто в критичних порогових точках, поведіння системи стає нестійким і може еволюціонувати до кількох альтернатив. Складні системи виникають із простих на еволюційній основі – завдяки ослабленню останніх і втраті ними енергії саморозвитку і самозбагачення. Складні (біфуркаційні) системи утверджуються на основі різноманітних чинників, серед яких домінує випадковість. У точці біфуркації системи практично неможливо передбачити траєкторію майбутнього [4].

Світоцілісність – оперує двома головними поняттями: людський універсум та світовий універсум. Людський універсум являє собою людство як формування, побудоване на взаємопов’язаності трьох засад життєдіяльності – природної, соціальної, суб’єктної. Людський універсум є первинним, вихідним поняттям світоцілісності. Світовий універсум конкретизує поняття людський універсум і є головним у поясненні глобальних трансформацій. Розрізняють три історичних типи світового універсуму: конгломеративний (від становлення Осьового часу (800-200 рр. до н.е.) до XVII ст.); системний (XVII –XX ст.); та постсистемний (рубіж XX-XXI століть). Конгломеративний тип різноманітний за складом та позбавлений цілісності (зв’язаності, когерентності); системний – характеризується ієрархічно побудованою цілісністю; постсистемний – являє собою сукупність декількох варіантів світового універсуму – системного (різних видів), мозаїчної та невизначеної множини конгломеративних фрагментів. Світосистемний підхід спирається на дві структури, що мають епохальне значення і для геоекономічних трансформацій: Вестфальську, започатковану Вестфальським миром 1648 р., та Філадельфійську, пов’язану з прийняттям у США Декларації незалежності в 1776 р.

Геоекономічні виміри Вестфальської системи спираються на ідею національної економіки, розвиток якої стимулюється державою в процесі здійснення індустріалізації, яка потребує незрівняно більших затрат праці і капіталу. Найповніше дані ідеї втілилися у концепціях німецької історичної школи політекономії та в політиці О. Бісмарка.

Головними гео економічними атрибутами Філадельфійської системи, якій, на думку І. Валлерстайна, залишилося функціонувати не більше 50 років, є глобальний ринок, планетарна конкуренція, мережеві економічні системи, високі технології тощо [5]. Слід зауважити, що в інтелектуальних колах світу вже обговорюються контури нової, антиутопічної парадигми сучасної світобудови, гео економічну основу якої становить економічний розвиток як головне джерело підтримання світової рівноваги.

Цивілізаційно-циклічний підхід спирається на еволюційну зміну цивілізацій та на глобальні трансформаційні цикли. При цьому розрізняють такі глобальні цивілізаційні утворення:

- аграрна цивілізація (від неоліту до ХУІст.);

- індустріальна цивілізація (ХУІ – ХХ ст.);

- постіндустріальна (ноосферно-космічна) цивілізація (кінець ХХ ст. – даний час). В залежності від тривалості трансформаційні цикли бувають короткострокові, середньострокові, довгострокові та наддовгострокові (тисячолітні).

За об'єктом трансформації вони діляться на екологічні, соціодемографічні, технологічні, економічні, політичні, соціокультурні та ін. У глобальних трансформаціях ХХІ ст. проглядається два можливих сценарії: інерційний та інноваційно-проривний. Поки що переважає інерційний сценарій, консервація якого може спричинити елементи катастрофічного сценарію. Інноваційно-проривний сценарій передбачає здійснення радикальних трансформацій на хвилі технологічної революції, епохальних інновацій, партнерства цивілізацій, взаємопов'язаного розвитку, солідарності тощо.

Трансформаційні процеси притаманні усьому періоду людської історії. Визначальними факторами були економічні, які спричинювали дію політичних, військових, інституційних, технологічних та інших детермінант. На даному етапі пріоритетного значення набувають технологічні, інформаційні чинники за вагомої ролі економічних та цивілізаційно-релігійних складових.

Глобальні трансформаційні процеси є об'єктивними за своїм змістом і реалізуються на основі глобального управління з допомогою механізмів та інструментів міжнародної економічної політики (МЄП). В нинішніх умовах у наукових та політичних колах все більше стверджується думка про необхідність створення глобальної регуляторної системи, яка б урахувала світові політико-економічні реалії та спиралася на теоретично та методологічно обґрунтовані концепції, що об'єктивно відтворюють суть і зміст світового господарства і міжнародних економічних відносин. Однією з провідних є гіпотеза гегемонії, у відповідності з якою стабільне функціонування світогосподарської системи та здійснення оптимальної міжнародної економічної політики неможливе без ієрархічного (організаційного) елемента у вигляді однієї домінуючої держави чи малої групи країн [6]. Такий висновок випливає з того, що, по-перше, у глобальній регуляторній системі взаємодіє велика група держав, чим суттєво ускладнюється узгодження їхніх інтересів. По-друге, чим більше країн залучено до системи МЄП, тим меншим є очікуваний внесок кожної з них у вирішення того чи іншого питання. По-третє, створеній системі буде постійно загрожувати намагання окремих держав отримати переваги над іншими країнами внаслідок порушення правил (торговельні обмеження, маніпуляції з валютним курсом тощо).

У використанні засобів та інструментів МЄП існує два основних підходи: заснований на жорстких правилах та дискреційний [7]. Прибічники жорстких правил орієнтуються, по-перше, на стандартні наукові висновки міжнародної мікроекономіки та міжнародної макроекономіки, які ставлять певні умови, рамки та обмеження для МЄП. По-друге, правила розглядаються як детермінанти для тих, хто розробляє та реалізує економічну політику, як засіб проти сваволі та зловживань з боку вищих чиновників. По-третє, правила розцінюються в контексті передбачуваності політичних дій різного спрямування з тим, щоб утримувати «вікно можливостей» для приватного сектора приймати рішення щодо ресурсного наповнення бізнесової діяльності. По-четверте, слідування правилам дозволяє утримувати відносну соціально-економічну рівновагу під час форсмажорних обставин (економічні кризи) та долати їхні негативні наслідки (наприклад, виконання заходів економічної політики у відповідності з характером коливань економічної кон'юнктури). На користь дискреційного підходу наводяться такі аргументи. По-перше, засновані на правилах системи регулювання на практиці часто виявляються не такими дієвими як стверджує економічна теорія. По-друге, чинні правила впливатимуть на стандарти ведення економічної політики доти, поки покарання за їх порушення будуть достатніми аби гарантувати слідування їм. Прикладом може слугувати недотримання Грецією протягом тривалого часу маастрихтських критеріїв конвергенції, що зумовило не лише глибоку соціально-економічну кризу в самій країні, але й поставило під загрозу стійкість монетарного союзу в зоні євро. По-третє, не існує підтверджень про додаткові вигоди від передбачуваності політики, заснованої на правилах, в силу того, що жодна модель чи прогноз не можуть урахувати всієї сукупності впливу

внутрішніх і зовнішніх чинників на перебіг економічних подій, багато з яких до того ж мають стохастичний (вірогіднісний) характер. По-четверте, базуючись на «точному настроюванні», правила зменшують ризики в умовах стаціонарного стану економіки. Водночас ризики збільшуються із-за відсутності гнучких механізмів пристосування до змін, що періодично відбуваються в операційному середовищі.

Важливим механізмом здійснення міжнародної економічної політики є координація, яка здійснюється у двох основних формах: централізованій та децентралізованій. Централізований характер вона має в діяльності міжнародних організацій (МВФ, Світовий банк, СОТ, Банк міжнародних розрахунків (БМР), Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та ін.). Децентралізовані форми чи форми «слабкої» міжнародної координації або «консультації», зустрічаються досить часто і мають спорадичний характер.

Три основні фактори впливають на розмір координаційних угруповань. Перший – зумовлюється необхідністю інтерналізації екстерналій (зовнішніх чинників) і спричинює створення регіональних інтеграційних та торговельно-економічних об'єднань. Другий – відштовхується від загального припущення про те, що ціна переговорного процесу та конфлікти, що можуть ставити його під загрозу, значно збільшуються разом із зростанням кількості учасників. Тут перевага віддається відносно невеликим групам. Третій – наголошує на тому, що невелика група ризикує дійти політичних та економічних домовленостей, які є вигідними винятково для прямих учасників, але не відповідають інтересам країн, що безпосередньо не присутні за столом переговорів. Промислово розвинуті країни зазвичай консультуються між собою в рамках ОЕСР; самітів великої вісімки, Групи 20, в рамках якої провідні країни світу разом з представниками міжнародних фінансових організацій координують свою діяльність з вироблення стратегії подолання негативних наслідків світової фінансової кризи. Країни, що розвиваються, теж створили власні переговорні майданчики в СОТ, в інших міжнародних економічних і фінансових організаціях. Спроби емпірично оцінити переваги координації були здійснені з використанням пов'язаних макроекономічних моделей і свідчать про те, що здобутки від координації не дуже значні (як правило близько 0,5% ВВП) навіть за сприятливих умов. Ці потенційні здобутки слід порівняти з потенційним витратами (наприклад, у результаті застосування некоректної моделі).

Дані результати певною мірою пояснюють – чому протягом 1970-х і 1980-х рр. питання координації макроекономічної політики між головними промислово розвинутими країнами набули важливого характеру (особливо у кризові періоди), а починаючи з 1990-х відбулося певне затухання цієї діяльності. Натомість, на регіональному рівні інтерес до координації макроекономічної політики зростає, як підтверджує дискусія навколо Європейської валютної системи (ЄВС). Помітна активізація координації макроекономічної політики зумовлена світовою фінансовою кризою 2008-2009 рр. Водночас висувуються аргументи проти міжнародної координації економічної політики, які зводяться до таких:

- бюрократизація при прийнятті рішень та інтернаціоналізація політики відволікають увагу від внутрішньої політики, що призводить до зниження добробуту;

- складнощі ратифікації та імплементації скоординованих рішень за умов коаліційних урядів;

- високі затрати координації, які можуть перевищувати доходи від неї.

Крім того, існують об'єктивні причини низької ефективності МКЕП.

По-перше, часто-густо уряди утримуються від імплементації узгодженої політики. Це відбувається внаслідок недосконалої (недостатньої) інформації, щодо інших акторів узгодженої політики.

По-друге, якщо існує невизначеність щодо дійсної моделі економіки, помилки та неузгодженість, щодо моделей, можуть призвести до контрпродуктивної координації.

По-третє, координація може стосуватися таких форм, які стримують розвиток оптимальної політики внаслідок політичної конкуренції.

По-четверте, часткова координація може погіршити результати політики.

Отже, міжнародна економічна політика є основним механізмом реалізації глобальних трансформацій в умовах поглиблення процесів інтернаціоналізації, транснаціоналізації та глобалізації економічного розвитку, зростаючої відкритості національних економік. Вона дозволяє знімати гострі суперечності, що виникають у світовому співтоваристві, підтримуючи глобальну економічну рівновагу, узгоджуючи різноманітні інтереси, особливо під час фінансових та економічних криз.

Список використаної літератури

1. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти. – К., 2006.
2. Яковец Ю.В. Глобальные экономические трансформации XXI века. – Москва, 2011.

3. Чешков М. О способности научного знания понять структуру и трансформации XXI века. – МЭ и МО, 2010, № 12.
4. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании. – Москва, 2009, с.58-59.
5. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. Социология XXI века. Пер. с англ. – М., 2003, с.5.
6. Streit M.E. Theorie der Wirtschaftspolitik. – Stuttgart, 2005, S.206.
7. Дискреційна політика – політика, яка дозволяє її розробникам приймати рішення відмінні від політики, що ґрунтується на негнучких правилах (Dictionary of International Economics Terms. Series Editor: J.O.I.Clark. – London, 2006, p.80.)